

Trouw
deVerdieping

VERDIEPING

DE JOHANNES-PASSION

De enige uitvoering werd het koor fataal
P6

RELIGIE

BIDDEN MET AFSTAND

Reserveren voor het gebedshuis is een oplossing
P10

CULTUUR

NIKOLAI MEDTNER

Al zijn Russische liederen voor het eerst op cd
P18

INDONESIË

De dochters van Mohammed Hatta

17 augustus 1945

Soekarno en Hatta roepen de Republiek Indonesië uit, onder druk van nationalistische jongeren. Mohammad Hatta wordt vicepresident.

Oktober 1945-begin 1946

Bersiap-periode, met massale geweldadigheden van Indonesische strijdgroepen gericht tegen elk buitenlands gezag. Daarbij vallen mogelijk meer dan 35.000 dodelijke slachtoffers, onder wie veel (Indische) Nederlanders.

Maart 1946

Koloniaal bestuurder Huib van Mook stelt voor de Republiek Indonesië te erkennen. Nederlandse troepen worden in Indonesië toegelaten om Britse posities over te nemen.

15 november 1946

Ondertekening Akkoord van Ling-gadjati. Doel is een Verenigde Staten van Indonesië, dat samen met Nederland de Nederlands-Indonesische Unie vormt. Dat gaat veel Nederlanders te ver.

25 maart 1947

De Nederlandse Tweede Kamer ratificeert het Akkoord van Ling-gadjati, dat echter flink is bijgesteld. In Indonesië is het intussen permanent oorlog.

‘Mijn vader was zijn tijd ver vooruit’

Elf jaar van zijn leven verbleef Mohammed Hatta in Nederland, waar hij in 1921 naar toe kwam om in Rotterdam te studeren. Het land dat voor hem toen al de koloniale overheerser belichaamde. Dat hem in 1927 aanklaagde wegens opruiing, en hem na terugkeer in Indonesië jarenlang interneerde in strafkampen in Nieuw-Guinea en de Molukken. Met Soekarno riep hij in 1945 de onafhankelijke Republiek Indonesië uit, waarna een vijf jaar durende dekolonisatieoorlog volgde.

In Indonesië geldt hij officieel als nationale held (sinds 2012). Voor zijn drie dochters is hij gewoon ook hun vader. Meutia, de oudste van de drie: “Zijn woorden kwamen altijd overeen met zijn daden: hij was eerlijk, tegen zijn gezin, tegen zijn familie en tegen het Indonesische volk.”

De ontvangst in de Hatta Residence, het ouderlijk huis in een chique wijk van Jakarta, is hartelijk. Hatta betrok het na zijn terugtrekken uit de politiek in 1956. Zijn jongste dochter Halida woont er nog. Er is uitvoerig gekookt. Aan de muur van Hatta's werkkamer hangt zijn ingelijste diploma van de Nederlandsche Handels-Hoogeschool, de huidige Erasmus Universiteit.

Zijn dochters werden niet in het Nederlands opgevoed. Halida: “Maar we verstonen het wel, omdat we ‘ayah’ (vader) en moeder dagelijks Nederlands met elkaar hoorden praten. Het was fascinerend om naar hun vriendelijke gesprekken te luisteren.

“Toen ik klein was, gingen we in de weekeinden naar Megamendung in de bergen, zo'n 80 kilometer van Jakarta, waar vader vóór 1945 een villa had gekocht. Daar las hij ons voor uit het sprookjesboek van Hans Christian Andersen, in Nederlandse vertaling. Terwijl zijn ogen de Nederlandse tekst lazen, vertaalde hij simultaan voor ons in het Indonesisch.”

Toen Halida geboren werd, in 1956, was haar vader 53 jaar oud. “Ik ben door God gezegend dat ik 24 jaar lang met

STRIJD In de zomer van 1945 begon in Indonesië de onafhankelijkheidsoorlog. **Documentair fotograaf Suzanne Liem** zocht de kinderen van de hoofdrolspelers op. **Deel 1 van een serie:** de dochters van Mohammed Hatta, eerste vicepresident van de Republiek Indonesië en nationale held.

tekst en foto's **Suzanne Liem**

Mohammed Hatta met zijn dochters (vlnr) Gemala Rabi'ah Hatta, Meutia Farida Hatta Swasono en Halida Nuriah Hatta.

Dit interview is mede tot stand gekomen met financiële steun van het Koninklijk Instituut voor Taal Land en Volkenkunde. Het maakt deel uit van het project Kinderen van de Oorlog. Hiervoor fotografeert en interviewt Suzanne Liem nazaten van grote spelers tijdens het dekolonisatieproces, aan Indonesische en aan Nederlandse zijde. Het project verschijnt volgend jaar in boekvorm bij uitgeverij Walburg Pers. Ga naar Trouw.nl/Indonesie voor extra's. Daar is een interview met Hatta's kleindochter Gustika Jusuf-Hatta te lezen en een korte video te bekijken.

DOCHTERS VAN HATTA

Meutia Farida Hatta Swasono

is actief als bestuurder in de gezondheidszorg. (1947) was van 2004 tot 2009 minister van vrouwenzaken in Indonesië. **Gemala Rabi'ah Hatta** (1952)

werkt bij een Japans bedrijf in de olie-industrie. **Halida Nuriah Hatta** (1956)

mijn ouders heb kunnen samenleven. Toen mijn vader stierf, studeerde ik nog. Een paar dagen voor zijn dood streelde hij mijn haar en zei: 'Halida, ik geloof dat je nu volwassen bent'. Vergeleken met mijn dochter op die leeftijd, was ik toen nog een beetje kinderlijk, niet in staat om zo diepgaand en analytisch te denken als zij.”

Bijna dertig jaar eerder, in 1927, bezocht Hatta het oprichtingscongres van de 'Liga tegen imperialisme en koloniale onderdrukking' in Brussel. Daar ontmoette hij onder meer Jawaharlal Nehru, die twintig jaar later de eerste minister-president van onafhankelijk India zou worden. Hatta was al sinds 1922 penningmeester van de Indonesische Vereniging, die streefde naar volledige afhankelijkheid van Nederland en zichzelf in 1925 omdoopte tot Perhimpoean Indonesia.

“Mijn vader was zijn tijd ver vooruit, vanwege zijn uitstekende analyses van de situatie in de wereld. Toen hij werd gekozen tot voorzitter van Perhimpoean Indonesia, in 1926, zei hij in zijn speech dat Aziatische landen ooit zouden gaan vechten voor de onafhankelijkheid, allemaal ongeveer tegelijkertijd. Dit gebeurde inderdaad tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Hoe meer ik over mijn vader lees, in historische werken en in zijn autobiografie, hoe meer ik denk dat zijn zorgen over het land, over hoe het onafhankelijk kon worden, al in zijn jeugd zijn ontstaan. Hij was pas zes jaar oud toen een vriend van zijn grootvader gevangene werd gezet omdat hij zich zou hebben aangesloten bij een opstand tegen

21 juli-5 augustus 1947
Operatie Product (eerste politio-
nele actie) op Java en Sumatra
door Nederlandse strijdkrachten.

19 december 1948-5 januari 1949
Operatie Kraai (tweede politio-
nele actie). Hiermee wilde legercom-
mandant Spoor een einde maken
aan Soekarno's Republiek Indone-
sië. De internationale reacties zijn
furiëus, de VN-Veilighedsraad
dreigt met sancties.

7 mei 1949
Nederland en de Republiek Indone-
sië sluiten een akkoord (de 'Van
Roijen-Roem-overeenkomst').
Daarmee wordt gehoor gegeven
aan de resolutie van de Veilig-
heidsraad.

23 augustus-2 november 1949
Rondetafelconferentie in Den
Haag voor een definitieve regeling
van het conflict.

27 december 1949
Soevereiniteitsoverdracht aan de
Verenigde Staten van Indonesië.
Die wordt door Soekarno binnen
een jaar omgevormd tot eenheids-
staat.

De drie dochters van Mohamed Hatta, van links naar rechts: Gemala Rabi'ah Hatta, Meutia Farida Hatta Swasono en Halida Nuriah Hatta.

de Nederlanders. Toen al had hij de indruk dat er iets niet klopte."

Gemala: "Mijn vader heeft wel eens gezegd dat de Nederlandse mensen in Nederland andere manieren hadden dan de Nederlanders in Nederlands-Indië. Die hadden een andere cultuur: minder goed opgeleid, meedogenloos, wreed en ongemaniërd. Ik zou zeggen dat de Nederlanders hier ervan genoten om de macht te hebben."

Hatta keerde terug naar Indonesië in 1932. Daar sloot hij zich aan bij een Indonesische organisatie die het politieke bewustzijn van de bevolking wilde verhogen. Voorzitter was Sutan Sjahrir, eveneens onafhankelijkheidsstrijder en vanaf 1945 de eerste minister-president van Indonesië. Beiden werden in 1934 gearresteerd en naar een strafkamp in Boven-Digoel op Nederlands-Nieuw-Guinea gebracht.

Gemala: "Dit drong pas door in Nederland toen ze daar al bijna een jaar zaten, malaria hadden opgelopen en bijna doodgingen. De Nederlandse regering schrok, en begreep niet waarom deze in Nederland opgeleide personen naar de slechtst denkbare plaats in het land waren verbannen. De omgeving van Boven-Digoel was moerasig met veel krokodillen. Het was de plek waar gevaarlijke criminelen, mensen met communistische sympathieën of activisten die zich misdroegen naartoe moesten. Op bevel van Den Haag werden Hatta en Sjahrir daar weggehaald en naar het eiland Banda-Neira in de Molukken gebracht. Daar zaten ze van 1936 tot 1942. Het waren geen criminelen, ze hadden nooit naar Boven-

Digoel mogen worden gestuurd."

Daarmee was Hatta's rol niet gespeeld. In de in 1945 uitgeroepen Republiek Indonesië werd hij vicepresident en in januari 1948 minister-president. Tijdens kabinet Hatta-1 vond Operatie Kraai plaats, ofwel de 'tweede politio-
nele actie', waarmee Nederland een einde wilde maken aan Soekarno's Republiek Indonesië.

Hatta werd verbannen naar het eiland Bangka. Soekarno naar Noord-Sumatra. Maar internationaal had Nederland zijn hand overspeeld. Na woedende reacties en een veroordeling door de VN-Veilighedsraad, sloten Nederland en de Republiek Indonesië het Van Roijen-Roem akkoord dat, onder andere, de weg vrijmaakte voor de regering in ballingschap om in de zomer van 1949 terug te keren.

De laatste fase van de onafhankelijkheidsstrijd vond plaats in Den Haag en ook daar speelde Hatta een prominente rol, tijdens de rondetafelconferentie die op 27 december 1949 zou leiden tot de soevereiniteitsoverdracht.

De Nederlandse aanwezigheid in de archipel begon aan het einde van de zestiende eeuw. De dekolonisatieoorlog was het sluitstuk van meer dan 300 jaar koloniale overheersing. Daarna zou het nog ruim 70 jaar duren voor koning Willem-Alexander afgelopen maart excuses maakte voor geweldsonsporingen van Nederlandse zijde tijdens de onafhankelijkheidsstrijd.

Die excuses moesten er volgens Gemala komen. "Nederland heeft hier enorme rijkdom vergaard." Ze verwijst naar de vele Indonesiërs – "meer dan

'De zorgen over hoe het land onafhankelijk kon worden, zijn al in zijn jeugd ontstaan'

'Ik zou zeggen dat de Nederlanders hier ervan genoten om de macht te hebben'

een miljoen' – die tijdens de koloniale overheersing de dood vonden. "Door moordpartijen door soldaten van de VOC, onder leiding van onder anderen Jan Pieterszoon Coen op de Molukken, of door ziekten die Nederlanders meebrachten. Of van uitputting, zoals de dwangarbeiders die begin negentiende eeuw de Grote Postweg van Daendels moesten aanleggen. Ook was er de meedogenloze kapitein Westerling die huishield op Sulawesi.

"Koning Willem-Alexander heeft begrepen dat we door moeilijke tijden zijn gegaan bij het terugwinnen van ons land Gods, hoewel sommige Indonesische politici zich hebben afgevraagd voor welk deel van de geschiedenis hij zijn verontschuldigen aanbod. Maar als Indonesiër waardeer ik zijn goede wil."

Ze begrijpt dat sommige Nederlandse Knil-veteranen niet gelukkig zijn met de excuses. "Toen de Amerikaanse soldaten terugkwamen uit Vietnam werden zij door de Amerikanen niet als helden gezien. Hetzelfde overkwam de Knil-militairen. Maar alle vormen van annexatie, exploitatie en andere slechte daden tegen anderen zijn volgens alle godsdiensten verboden.

Van de profeet Adam (volgens de Koran de eerste profeet, red.) tot Jezus en de laatste profeet Mohammed, de boodschap van Gods stem is helder als glas: wees goed! De Knil-veteranen, van wie sommigen Indonesisch bloed hadden, moeten begrijpen dat het koloniseren van andere naties altijd tegen Gods wil is. En ook voor het geweten van atheïsten geldt: doe anderen geen kwaad."

WIE WAS MOHAMMED HATTA?

Nederland had het graag over de morele opdracht die het in Indië had te vervullen. **Mohammed Hatta** (1902-1980) geloofde daar niets van. De kolonisator was uit puur eigen belang gekomen.

De Sumatraan had de hand in zowel de Indonesische onafhankelijkheidsverklaring van 1945 als de soevereiniteitsoverdracht van 1949. In Jakarta schreef hij mee aan de proclamatie. Vier jaar later zette hij namens de republiek Indonesië in het Paleis op de Dam in Amsterdam zijn handtekening onder de echtscheidingspapieren.

Hatta werd al als puber politiek bewust en werd na zijn vertrek naar Rotterdam voor een studie economie in 1921 alleen maar gesteekt in zijn overtuiging dat de band tussen moederland en kolonie ongelijkwaardig was. Hij werd aangeklaagd voor opruiing en later vrijgesproken. Toen hij na elf jaar Nederland terugkeerde naar huis, werd hij weer gearresteerd vanwege zijn activiteiten en zes jaar **geïnterneerd in kampen**. Hatta: "Als ze je vleugellam hebben gemaakt in gevangenschap, probeer dan zoveel mogelijk kennis op te doen."

Vanaf 1942 werkte Hatta samen met de Japanse bezetters, om via hen onafhankelijkheid te bereiken. Die tijd bracht hem ook vaker samen met een andere strijder voor dat doel, Soekarno. Tot sneidheid gemaand door revolutionaire jeugd riep die in 1945 **de onafhankelijkheid** uit. Soekarno werd president, Hatta zijn vicepresident. Hij was ook een tijdje premier.

Hatta kreeg in toenemende mate moeite met de autocratische neigingen van Soekarno. In 1956 trok hij zich mede om die reden terug uit de politiek. Hij overleed in 1980. In het huidige Indonesië staat hij als een van de aartsvaders van het land **in hoog aanzien**. De luchthaven van Jakarta draagt de naam van Soekarno en hem.